

її діям, поведінці, вчинку. Ті духовні наміри, які спопеляють або ж очищують душу індивідів, проявляються у вчинку, який може бути, як ми вже говорили, добрим або злим, що знову ж таки залежить від певної сторони, з якої розглядається те чи інше явище. Однак, говорити про те, що добро або ж зло є відносними, не можна. Тому що ідея добра та зла присутня, але в світі людини, в її розумінні, свідомості. І в загальному, добро та зло є універсальними, оскільки мають свої постійні особливі характеристики.

Отже, узагальнюючи, можемо сказати, що людяність – це постійний процес вдосконалення внутрішньої сутності, відшукування себе, відчування в собі чогось хорошого, доброго, справедливого. І що не менш важливо, постійне відчуття добра в собі, не зважаючи на труднощі або ж перепони, які виникають на власному життєвому шляху. Це доволі складний процес, який, здається, що неможливо пройти, витримати, або відчувати. Однак, даремно людина існує в цьому світі, зважаючи на її існування тут, вона не втратила повністю в собі людяність, а продовжує ще боротися, демонструючи це власними вчинками.

Література

1. Аристотель. Эвдемова этика. М., 2005. 448 с.
2. Фрагменты ранних греческих философов. От эпических теокосмогоний до возникновения атомистики. Часть I. М.: Наука, 1989. С. 429-431.

Сергій Симоненко (Львів)

ЛЮДЯНІСТЬ – НЕЛЮДЯНІСТЬ – НЕДОЛЮДЯНІСТЬ

Коли ми говоримо про Людяність, то розуміємо під цим один з найвищих людських проявів, пов'язаних із ставленням людини до іншої людини і, більше того, до всього живого, до культури. Як зазначає В.А. Малахов [2], людяність не тотожна гуманізму, пов'язаному з позитивним ставленням лише до людини. Людяність передбачає доброзичливість, співчуття, співчуття, великодушність, милосердя, і навіть жертвність по відношенню до іншої істоти. Філософи: Вл. Соловйов, С.Л. Франк, П. Флоренський, письменник М. Пришвін, м-т. Антоній Сурозький та наші сучасники – В.В. Бібіхін, Ф.Т. Михайлов, В.А. Малахов [2], В.Л. Петрушенко [3], В.С. Возняк [1] та ін. пов'язують Людяність із Всеєдністю, із Суттю – Глибиною (Висотою), із

Подієвістю. Ми дотримуємося такої самої позиції. В.С. Возняк виділяє чотири аспекти розгляду Людяності: онтологічний, етичний, естетичний та педагогічний [1, с. 11]. Ми додали б ще – гносеологічний, пов'язаний з розумінням іншого. Спробуємо розглянути кожен із них і проблеми, які при цьому виникають.

Онтологічний аспект пов'язаний з питанням: Що таке людина? (І. Кант), з людською сутністю та Суттю. Як ми вже неодноразово зазначали, людська сутність, будучи основою всіх людських проявів, задає міру цих проявів. Яка ж ця міра? Леонардо да Вінчі писав, що «людина може бути гіршою за тварину, але може і досягати божественних істин». Справді, ми стикаємося з такими вчинками людини, які називаємо «нелюдськими» – гіршими за тварину, але парадокс полягає в тому, що їх робить людина. А «неЛюдяними» ми їх визначаємо у відношенні до Людяності. У певному сенсі, міру людського ставлять і «неЛюдяність», і Людяність – як деякі антагонізми. За «неЛюдяним» ставленням стоять зло, смерть, жорстокість, деструктивність, за Людяним – добро, доброта, доброзичливість, дружелюбність, взаємодопомога, життя і, в ідеалі, якась гармонія людських відносин. Тому, ще раз – необхідно розрізнити *людське* («людина здатна на все, що завгодно») і «Людяне» – як вищі, позитивні прояви людини, пов'язані її суттю. Таким чином, в онтології людини закладено можливість як Людяності, так і «неЛюдяності», а також «оЛюднення» і «розЛюднення», яке можливе в критичних ситуаціях або під впливом деструктивної політичної демагогії. Зазвичай, не в критичних ситуаціях більшість людей живе в якійсь «середині» своєї людської міри. Ця «середина» обумовлена мораллю, правом, традицією, вихованням – певним позитивним напрацюванням всього людства у його історії. Звідси береться і Людяність. Вона виникає на певному етапі розвитку людства, при освіті цілісних соціальних утворень – родоплемінної громади і носить спочатку обмежений цією громадою характер – «ми люди», а «вони – не люди» і – у вельми ще нерозвинених формах.

Повною мірою Людяність виявляється тоді, коли людина свідомо зафіксувала свою здатність до «неЛюдяності» у відношенні до іншої людини взагалі, навіть більше – до всього живого. Це сталося в рамках вчення Будди у 6 столітті до н.е. Для цього треба було відкрити *іншого*, іншу істоту як цінність і унікальність, і перейнятися до нього почуттям співчуття. Відбулося відкриття *іншого* як істоти, що страждає. У 1 столітті н.е. цю естафету підхопило християнство: Ісус Христос страждає за все людство через почуття співчуття. Ці духовні та релігійні вчення вийшли на рівень ВсеЛюдяності та Всеєдності. Звичайно, реальна історія рясніє відхиленнями у бік «неЛюдяності», але початок

було покладено, далі – ідея Людяності знайшла своє втілення в ідеї Гуманізму, в ідеях філософії Всеєдності, у розвитку християнської ідеї, у «Філософії діалогу», а також у реальній практиці таких людей як А. Швейцер, мати Тереза та інших подвижників.

Власне кажучи, ми, разом з онтологічним, торкнулися і **етичного** аспекту – він проявився у розвитку моралі від примітивних форм родоплемінної громади, заснованої на родовому егоїзмі, що, на жаль, зберігається і в сучасних соціальних утвореннях – державах, націях, соціальних групах (груповий егоїзм) до моралі Всеєдності та Людяності щодо кожної людини взагалі і «благоговіння до всього живого» (А. Швейцер). У певному сенсі етичний момент, пов'язаний із ставленням до іншого, становить суть Людяності. Усі поняття Людяності: співчуття, милосердя, доброта, жертвовність та ін. є категоріями етики. Крім прикордонних, критичних ситуацій, де проявляється «нелюдність», ми можемо говорити також про повсякденно-побутову «недо-Людяність», в основі якої може бути багато причин, але головна – індивідуалістичний егоїзм. «Недо-Людяність» також пов'язана з небажанням людини робити зусилля в морально-духовному плані зі сходження до Людяності, але саме – до Людяності, а не в «ніцшеанському» плані – до «надлюдності», що веде до панування над іншими.

Що ж до **гносеологічного** аспекту Людяності, він пов'язаний з проблемою розуміння *іншого* – розуміння як пізнавального, так і екзистенційного – розуміння становища *іншого*, його долі, що веде до здатності поставити себе місце іншого. Як показує життєва практика, людина починає «розуміти» *іншого*, коли виявляється у його ситуації. Розуміння *іншого* притаманне також високоморальним, людським людям. Детально про це див. нашу публікацію [4, с.121-123].

Естетичний аспект Людяності проявляється у безкорисливому милуванні, захопленні красою іншої людини, як зовнішньою, так і внутрішньою (душевною), а також красою інших істот і світу навколо, у переживанні єдності (Всеєдності) з цим світом. У певному сенсі розвитку Людяності сприяв розвиток мистецтва, особливо – літератури.

Педагогічний аспект Людяності виявляється у вихованні співчуття, безкорисливості, доброти, у подоланні егоїзму, як індивідуального, так і групового, у вихованні почуття Всеєдності – співпричетності до світу як цілого і Вселюдства. Звісно, головним у педагогіці залишається особистий приклад. А бути Людиною, тобто виявляти Людяність, дуже складно, починаючи від побуту і до ставлення до інших та інакших у світовому масштабі. Для цього треба робити щоденні зусилля у цьому напрямі. Тим паче, що у загальному розвитку цивілізації і, на жаль, у педагогіці, домінує установка на

«мати», а не «бути» (Е. Фромм), якийсь прагматичний ум. Людство як би «забуває», що є *головним*, і це призводить його до нових соціальних катаклізмів. Тейяр де Шарден писав, що «людьми нас робить людяність, а на розум», а якщо і розум, то «умиротворений» (Далай Лама) – у єдності зі співчуттям та спів-стражданням.

Література

1. Возняк В.С. Фильм А. Тарковского «Андрей Рублев»: поиски человечности // Філософські пошуки. Вип.1(13)/2021. Львів: ІФЛІС, 2021. С. 8–19.
2. Малахов В.А. О некоторых особенностях христианского нравственного воспитания в секуляризованном мире [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ortodossa-ambrogio.org/ru/ach20096/index.html>.
3. Петрушенко В.Л. Ностальгия по абсолютному. – Киев: Самватас, 1995. – 188 с.
4. Симоненко С.М. Полемические заметки о непонимании // Філософські пошуки. Вип.1(11)/2020. Львів: ІФЛІС, 2020. С. 121–123.

Наталія Шелковая, Олександр Гросицький (Харків)

ПРОБЛЕМА ДЕГУМАНІЗАЦІЇ ТА ОБЕЗЛЮДНЕННЯ ЛЮДИНИ

Людство завжди знаходилося у конфлікті з самим собою. Як все людське суспільство, так і окремі його члени, знаходяться в безперервній боротьбі за існування. За своєю суттю людина є твариною (в біологічному сенсі), лише з однією відмінністю – ми усвідомлюємо себе. І хоча людина володіє таким даром, як розум, безліч, навіть найрозумніших людей, можуть користуватися їм не самим належним чином, через що в світі досі відбуваються конфлікти, як між окремими людьми, так і цілими країнами. Вбивства на війні, насильство – все це впливало на людство з незапам'ятних часів, виступало бичом населення і забиравало життя ні в чому не винних людей.

В епоху Відродження з'явився такий рух як гуманізм. Гуманізм, як ідея, вважає головною цінністю життя людини, її свободу і права. На перший погляд, це виглядає правильно, так і повинно функціонувати людське суспільство. Однак «Людина, що проміняла Бога і серце (в якому зберігається “іскра Божя”) на пізнання і розум, померла як людина, тобто Богоподібна істота...» [3, с. 27]. Саме